

Tizenkilencedik évfolyam. 1905. 11. (227) füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

Legyen meggyőződésem, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szíveségét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia” füzetit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhoz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveleiből).

Czetz János
magyar táborszó.

SZAMOSÚJVÁR,
Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1905.

TARTALOM.

- A szamosújvári római castellum romjai telett. (Csoportképpel).
— Dr. Herrmann Antaltól.
„Mechitháristák Szamosújvart“ czimű czikk viszhangja. —
Bárány Lukácstól.
Koporsó-szentelés. (Költemény). — Ararától.
A magyarok eredete és őslaka. — Tizenegyedik közlemény. —
Írta: Szongott Kristóf.
A múzeumok és könyvtárak országos felügyelősége.
Örmény témák az orientálisták hamburgi kongresszusán. —
V. — Dr. Herrmann Antaltól.
Osteuropäische und Ostasiatische Streitzüge. — M. Gy.-tól.
Az „Örmény Múzeum.“
Az ásatás legbecsesebb tárgya. — Szongott Kristóftól.
Örmények és tatárok. (Magyarország* után).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Herczegi vendég a bécsi örmény kolostorban.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

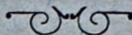
A román sajtó és az örmények.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A kath. egyesületek közvetítő irodája.
Külföldi érdeklődés hústermelésünk iránt.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Gumësián János végrendelete.
A smirnai „Arsálujsz.“

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona,
fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér. ===

Az „Örmény Múzeum” vezetősége.

Mankások. Dr. Herrmann Antal, Orstein J. őrnagy, Or. sz Endre, Moldován Simon, Ssongott Kristóf, Bárány Lukács, Tótorfi Lukács, Kopatán Márton, Dr. Papp Gusztáv.

A SZAMOSÚJVÁRI RÓMAI CASTELLUM
ROMJAI FÖLÖTT.

DR. HERRMANN ANTALTÓL.

— Ásatást kezdő beszéd. Tartotta 1905. okt. 2-án. —

gen tisztelt Uraim! Komoly célú munkához komoly szó illik, — mondja Schiller legszebb költeményében. Engedjék meg, hogy én mint az egyedüli idegen, mint vendég mondjak munkánkhoz néhány szót. Ez ezeréves romok fölött eszünkbe jut Bersenyi intelme „Róma ledül!“ Ledült, mert kiveszett belőle a tiszta erkölcs. Ha élni akarunk mint magyarok, ha élni akarnak mint örmények: ápoljuk a tiszta erkölcsöt. Az örmények ősi erénye a vallásosság. Az UR félelme minden bölcsesség és tudomány kezdete. Kezdjük mi is azzal tudományos munkánkat, hogy hívjuk segedelműl az Istent és kérjük az ég áldását arra a munkálatra, melyet a haza és a nemzet, ez örmény város és az emberi kultúra javára itt végzendők vagyunk, és kérjük az örmény múzeumra, melynek ez az első munkálkodása.

Az önök ősei kétszer is megváltották e földet, testi szükségleteik számára. Mikor mi most elfoglaljuk a tudomány javára, legyen a váltság hazafias érzületünk, melyet örmény hálaáldozatul mutatunk be a magyar nemzeti műveltség oltárán.

Az évezredek fuvallata illet meg minket e romokon. Azok a romai legionáriusok, kik e castellumot építették, talán a „legio fulminatrix“ örmény hőseinek utódai voltak, vagy talán az örmények elleni csatában elesett Crassus katonáitól származtak. Bármik voltak: nagy munkát végeztek, melynek nyomát az idő és ember együttes rombolása sem tudta egészen elenyészteni. A komoly, szolid, alapos, közhasznú munka úgyszólván halhatatlan. Ha a feledés vastag rétege el is borítja nagy időn át, végre mégis kitör és eget kér. Feltámad, és a késő utókor okul belőle és épül általa.

Itt a felszínre kerülő kövek rég elmúlt századokról beszélnek és egy rég letűnt nagy birodalom dicsőségét

hirdetik. Munkálkodjunk mi is úgy, hogy a mi létünk nyoma, a mi alkotásaink emléke is rámaradjon a késő századokra! És gondoljunk arra, hogy a föld nem temet el örökre. Élünk aszerint, hogy a mi lényünk jobb része is fel fog támadni és eget fog kérni.

A föld hű sáfár, gondos konzervátor. Épen megőrzi azt, amit belé temet a gondozó vagy pusztító ember, s amit rábiznak a váltakozó századok. A földben nem kallódik el semmi maradandó. De amit avatlanok nem kellő időben kiragadnak méhéből, az elzüllick, elvész, mint a kora-szülött.

Feltáró munkánk nagy felelősséggel jár. Eredményeiről nemcsak a jelen tudománynak kell beszámolnunk: számon kéri azt tőlünk a jövő nemzedék kutatója is. Azért dolgozzunk komolyan, kitartóan és áldozatkészen, és gondoskodjunk arról, hogy maradandóan gazdagítsák a régmultakról való tudást azok az anyagi érték nélküli, de a tudományra nézve becses kövek és cserepek, melyeket itt felszínre hozunk. Az „Örmény Múzeum“ buzgó öréneke, ez ásatás vezetőjének, Orosz úrnak elismert szakavatottsága, kit a tudós Ornstein örnagy szaktekintélye támogat, kezeskedik munkánk biztos sikeréről.

Amint e nevezetes terület derék bérlője, aki dicséretes áldozatkészséggel engedte meg múzeumunknak a díjtalan ásatást, verejtékezve felhasítja e földet, hogy élvezhesse annak áldását, úgy nekünk is mély sebeket kell ejtenünk e talajon, hogy hozzáférhessünk rejtett kincseihez. Legyen a mi szívünk, a mi társaságunk olyan, mint ez a föld: ha megsebzí az irigység, a gyanúsítás, reagáljunk azzal, hogy nemes gyümölcsöket termünk, ideális értékű kincseket nyújtunk a közjó, a tudomány számára!

E történelmi helyen, e kulturtörténeti pillanatban egyenkint és együttesen üdvözlöm önöket, akik e fontos tudományos munkálatra szövetkeztek s annak csendes, de ünnepélyes felavatására itt megjelentek. Üdvözlöm első sorban a múzeumunkat védő örmény egyház főpapját, lelki atyánkat, felügyelő bizottságunk elnökét, Bárány Lukács főesperes-plébánust. Ő a kettős feltámadást, e castellumét és a hazai örménységét, jelképező hűsvéti

bárány, aki kiengesztelendi a multak mulasztásainak és közönyének bűneit. Ő emeli magasra a keresztes lobogót, melynek jelében győzni fogunk.

Üdvözlöm e nemes város érdemes polgármesterét, e városi telken házigazdánkat és ügyvivő alelnökünket, Tódorfi Lukácsot. Ő az a fiú, aki igazán Theodorosz, azaz Isten ajándéka, a kit az Isten adott nekünk, hogy vezetőnk legyen e humánus, e hazafias, az örmény munkában. Szeretettel és reménnyel hiszem, hogy az ő kormányzatához fűződik majd e városban az örmény szellem megváltása és újjáéledése. És ennek én annál inkább örvendő, mert majdnem 40 év előtti gyermekkori barátság kedves emlékei fűznek engem Tódorfi Lukácshoz.

Üdvözlöm múzeumunk igazgatóját, Szongott Kristóf tanárt. Üdvözlí őt a fenséges őszi nap, mely ime ép most bontakozik ki teljesen az irigyeinket jelképező felhők közül, hogy biztató fényt derítsen önzetlen munkánkra. Bár az ősi örmények tisztelték az élet forrását, a Napot, Szongott neve mégsem a Napisten német fordítása, hanem apoteózis az örmény széndug-nak, a mi ládát jelent (szêngod = Szongott, Ládai). Szongott az örménység kincses ládája, frigszekrénye, az örmény-magyar frigynek szekrénye, az ősi törvény és hagyomány megtartója. Oldott kéve volt a hazai örménység; széthullott, a magyar nemzet végtelen nagy kárára. De Szongott megteremtette az „Armeniát“, mely két évtized óta az egyedüli szellemi kapocs a magyar örmények közt. A hálát kizáró önfeláldozás műve volt ez. Ez volt minden örmény eszme melegágya, az örmény tudat csiráztatója. Ebből fakadt az örmény múzeum is. Ez lelkesített engem, az idegenfajút, hogy a Szongott eszményeinek szenteljem csekély tehetségemet. Szongott a hazai örménység éltető lelke. — Üdvözlöm Bárányt, Tódorfit, Szongottot, az örmény kultura trinitását, akik egyik a szent akarásban és a nemes cselekvésben.

Üdvözlöm egyesületünk ékes tollú titkárát, dr. Papp Gusztávot, minden szép és jó, igaz és nemes ügy kultuszának papját. Ő van arra hivatva, hogy felvirágoztassa e város anyagi állapotát. Ő tudja, hogy a kultura oltárára tett áldozat a leggyümölcsözőbb befektetés, és

hogy Szamosújvárnak az ad jelentőséget, hogy a hazai örménység kulturális centruma. Az Örmény Múzeum egy dominiummal ér fel e városra nézve. Papp Gusztávnak műveltsége és vagyoni helyzete nem csak jogot ad arra, hanem kötelezi is, hogy vezérszerepe legyen itten a méltóságban is, de főleg a munkában. Az az érdem, amit ebben szerezni fog, többet ér Gyulatelkénél.

Üdvözlöm múzeumunk pénztárosát, élő Wertheimkasszáját, Moldován Simont. Neve és jelleme jelképe a multnak és a jövőnek. A hazai örmények ősei mind moldovánok, moldovaiak voltak. Ott kizsarolták, kiüldözték őket. Itt nálunk új és végleges hazát nyertek. És ha azok utódaiban mindnyájukban úgy élne a faji érzet, a kulturkötelesség tudata, az összetartozás érzéke, a közügy iránti érdeklődés, mint a mi múzeumunk pénzügyminiszterében, akkor egy új és az előzőknél hatalmasabb virágzás korszaka derülne örményeinkre a közel jövőben.

Üdvözlöm az ásatás védő szellemét, a tudós Ornstein József őrnagyot. Elismert és köztiszteletű nevének értelme: fülkő. Ez pedig azt jelenti, hogy az ő füle hallotta meg legelőször, már évtizedekkel ezelőtt, mit beszélnek a hajdankorral ezek a kövek. „Saxa loquuntur“. Ő megértette szavukat és helyet biztosított e városnak az archaeológiában. Az ő álsója és kutató szelleme évezreket kötött össze. Az ő álmaít valósítja meg az Örmény Múzeum, midőn feltárja Congri titkait.

Üdvözlöm azt, a ki a katonai rangsor szerint mindjárt az őrnagy után következik, Kapatán Márton jegyzőnk, leendő könyvtárunk örét, a hivatása magaslatán álló örmény papot. Az örmény népnek, melynek nincs politikai szervezete, világszerte az örmény egyház nemcsak lelki, hanem társadalmi, kulturai és nemzeti vezére is. Örmény papjainkat hassa át az a meggyőződés, hogy örmény élet nélkül az örmény liturgia üres szó, mely elveszti lelkét ihlető hatását és holt betűvé válik. Örmény rítus csak az örmény életben gyökerezhetik igazán; ettől elszakadva tartalmatlan formalizmussá halványul, mely áhitatot nem kelt a hivekben s melyből kiapad a hit. Az örmény pap

tehát vallásos missziót teljesít, ha az örmény élet élesztésében buzgolkodik.

És végre üdvözlöm az ásatás vezetőjét, múzeumunk egy másik örét, Orosz Endrét. Az ő idejövetele olyan orosz invázió, melynek a leghazafiasabb magyar-örmény is örvendhet. Kérésünkre szíves készséggel eljött szülővárosába, hogy múzeumunknak szolgáljon rendkívül szerencsés ásójjával, a mely az ő kezében bűvös kincskereső vessző, mely megérzi a földben rejlő tudományos kincseket. E varázserőnek két forrása van: a kitartó lelkesedés és a nagytapasztalású szakavatottság. Nem azért említettem utolsónak, mintha ő volna a legjelentéktelenebb közöttünk. Korántsem. Ez itt az ő jogos birodalma. Mi csak beszélünk és buzdulunk és remélünk. Ő lesz itt a tettekkel tényező.

Ha megengedik, hogy magamat is, az önök szellemének médiumát hozzá számítsam e díszes társasághoz, a múzeum tisztviselői közül kilenczen vagyunk jelen. Ez épen a múzsák száma. Mindnyájan sajnáljuk, hogy nincs köztünk lantpengető Apollónk, a költői hevületű Merza Gyula. Az ő neve hercezet, vezért jelent. Ő a magyar-örmény eszmények hercege. Igazi vates ő, költő és jó. Rendkívül szenzibilis lelke megsejti és hirdeti a hazai örménység renaissance-át. Köztünk van szelleme és inspirál engem.

Illik még egyszer megemlékeznem e szerény ünnepélyünk színhelyének ezidőszerinti birlalójáról, Esztegár Tódorról, kinek neve múzeumi igazgatónknak, örményeink nevei alapvető etimologusának megfejtése szerint zászlóst jelent. E zászlót kövessék örményeink múzeumunk áldozatkész támogatásában. Mindaz, amit az örmény múzeumnak adnak, hatványozott értékben és örök időkre az ő erkölcsi tulajdonuk marad. Ajándékaikkal nevének szellemi hitbizományt alapítanak, mely nem szünhetik meg magszakadás miatt, melyet nem törölhet el a szociálizmus.

Kérem önöket, ne tekintsék ebben a meghitt körben kockáztatott e névmagyarázatokat olcsó szellemeskedésnek, üres szójátéknak. A név nem pusztá hang. Nomen est omen. A magyar nemzet java azt kívánja, hogy a hazai

örmények örmény vagy magyar hangzású, de örmény származású és vonatkozású neveinek viselői nemcsak jó magyarok, hanem jó örmények is legyenek.

És most felkérem felügyelő-bizottságunk elnökét, múzeumunk és az itt remélhetőleg napfényre kerülő tudományos kincsek alapszabályszerű tulajdonosának, a szamosújvári örmény egyháznak nagyérdemű főpapját, kezdje meg munkánkat és tegye meg az első ásónyomást. Ásója nyomán teremjen dús szellemi gyümölcsöket e föld és fakadjon áldás az Örmény Múzeumra!

„MECHITHÁRISTÁK SZAMOSÚJVÁRT“ CZIMŰ CZIKK
VISZHANGJA.

Az „Armenia folyó évi 8-ik számában „Mechitháristák Szamosújvart“ cím alatt kiváló fontosságú, nagy horderejű czikk jelent meg, melyet a mi kedves jó barátunk, a fáradhatlan tudós, az akadályokat szeretetével elhárító emberbarát Dr. Herrmann Antal igaz lelkességgel irt, felsorolván azon igaz és igen máltánylandó előnyöket, melyek a mechitháristáknak Szamosújvart leendő letelepedése reánk magyarhoni örményekre és magára a szerzetre is háromolnak.

Ez életre való eszme nem új, már néhai örökemlékű Esztegar Vártán bécsi mechitharista főapát idejében felvontva akkor, midőn e lelkes, nagy tudományú, kitünő kormányzási tehetséggel megáldott főpap születési helyét Szamosújvart meglátogatta; csakhogy ő szerzete letelepedése helyéül nem Szamosújvart, hanem Kolozsvárt óhajtott. Itt akart szerzete számára eleinte egy fiokházat alapítani, mely a körülmények hatalma alapján maga után vont a volna az anyaháznak Kolozsvárra leendő áttelepítését. Így nyilatkozott nekem ez ügyben a néhai 1885-ben Szamosújvart „in camera caritatis“, mikor, mint vendége-

met szeretettel üdvözöltem; azonban az erős logikájú főapátnak 1886. június 23-án, 43 éves korában történt halála a kérdést levette a napirendről mostanáig, mikor is azt az örményeknek egy lelkes magyar barátja újra napirendre tűzte.

E felvetett kérdés mellett már nem lehet többé csak úgy könnyedén elsiklanunk, egy-egy felületesen odavetett szólammal végeznünk; hanem határozott, nyíltan kifejezett állást kell foglalniok mindazon tényezőknek, kik a kérdés eldöntésében befolyással bírhatnak. Véleményem szerint a kérdés kedvező megoldásának elháríthatlan akadályai egyáltalában nincsenek. A szerzet áttelepítettnek oda, hová őt hivatása, működési köre, rendszabályai parancsolólag hijják és onnan, a hol a sajátos viszonyok hivatása teljesítésében benitólag hatnak.

Mechithár a rend alapítója, az a hatalmas szellem, melynek fénye bevilágította az örmény társadalmat, azt tűzte ki rendjének céljául, hogy örmény nemzetfeleink a kath. hitre térjenek, abban álhatatosan megmaradjanak és hogy alkalmas s hasznos könyvek kiadása által örmény nemzetfeleink között a tudományos ismeretek, az örmény nemzet történelme, az örmény klasszikus írók közkinccséváljanak.

Husz éves korában már pappá szenteltetik; mint ilyen keresztül utazza Kisázsiaát és övéi között a tudomány világoosságát terjeszti.¹⁾

És miután a szerzet anyaházát Örményországban s a szomszédos tartományokban, az ottani bizonytalan viszonyok miatt, megállapítani nem lehetett, Mechithár arra törekedett, hogy az anyaház, minél közelebb essék a Kelethez; mert csak így remélhette a mechithárista rend céljának teljesítését. Ezért választá először is Morea félszigetének Modon nevű városát²⁾. A bécsi mechithárista

¹⁾ Prêtre à vingt ans, il parcourut l' Asie-Mineure essayant de répandre parmi ses compatriotes les lumières de la science. L' Arménie et les armeniens 136 lap. Paris, 1882.

²⁾ Յետ լորջ եւ հասուն քննութեան հաստատեցին մոռէայի մէջ մասս, Նկաստնլով... երկրին մերձատարութիւնը արեւելքին. — Ղարը միթիւարայ արքայի, զԵՆԷՄԻԿ 1901. 179. lap.

rend nem ugyanezen czélokra töltötte-e maga el? Hisz papokat nevel hitküldéreknek, könyveket nyomtat, terjeszti a világosságot.¹⁾ És e czélok hogyan érvényesülhetnek előnyösebben s könnyebben? Nemde úgy, hogy a központ minél közelebb essék a Kelethez, a rend működési teréhez. És mennyivel közelebb esik ehhez Szamosújvár mint Bécs!

De a bécsi mechitharista rend szabályainak érvényesülhetése is a rend anyaházának Szamosújvárra leendő áttételét kívánja. A rend kötelessége a kath. hit terjesztése, a hívők lelki gondozása, a fiatalságnak kath. szellemben való nevelése.²⁾ És e czélok elérendők nemcsak a rend fiókházainak, hanem az anyaház területén is. És most már e kötelességek hol teljesíthetők nagyobb dimenzióban és nagyobb eredménnyel? Bécsben? hol nincsenek örmény katolikusok, kik a lelkiekben gondozandók és nincsen örmény katolikus fiatalság, kiket nevelni kell; honnan a nyomdájukban nyomott könyveknek „Keletre“ szállítása is többre kerül s a fiók egyházaknak ellenőrzése s vezetése sokkal nehezebb; míg ellenben Szamosújvárt nagy számban vannak örmény kath. hívők és van örmény kath. fiatalság. Itt van azonkívül az áldott emlékü plebános elődöm Lukácsi Kristóf által alapított fiúárház, melynek gondozását a néhai ugyancsak a bécsi mechitharista atyákra óhajtotta bizni. Itt van a Karácsonyi-intézet is, melynek örmény jellege biztosítva lesz, ha vezetése a mechitharista rendre lesz bízva. Azonkívül a „Kelet“-hez való közelsége is Szamosújvárt kiválólag ajánlja.

¹⁾ Ihnem Zwecke und ihrer Bestimmung gemäsz begann die Congregation mit der Erziehung der Klosterzöglinge, mit dem Druck und der Publizirung erbaulicher und wissenschaftlicher Bücher und mit den Missionen. Abriss der Geschichte der Wiener Mechitharisten-Congregation. — Wien 1887. 6. lap.

²⁾ Haec ministeria praecipua sunt, 1) propagatio fidei cath. et obedientiae S. R. Ecclesiae, ut gens nostra armena revocetur ad unitatem fidei et caritatis; 2) cura animarum inter fideles catholicos; 3) instructio et catholica educatio juventutis. Constitutiones Congregationis Mechitaristarum Viennensium approbatae a Leone XIII. Viennae 1885.

Van még egy momentum, mely már nemcsak ajánlja, hanem követeli, hogy a bécsi mechitárista anyaház Szamosújvárra helyeztessék. Mi a magyarhoni örmények hálával tartozunk a magyaroknak, kik minket saját hazánkából kiüldözötteket, hazájukba fogadtak szeretettel s minden jog birtokosává tettek. Mi a magyarhoni örmények igyekeztünk is hálásak lenni; de fejezze ki e köteles hálát nevünkben a bécsi mechithárista rend is az által, hogy anyaházát Magyarhonba tegye s kulturalis intézményei által segítse elő a magyar kulturát, s ekkor az az épülettömb, mely Szamosújvárt a mechitháristák által felemeltetnék, lesz a hálának igazi Pantheonja.

Mi itt Szamosújvárt s általában Magyarhonban óhajtva óhajtjuk a kérdés kedvező megoldását, a rend anyaházának Szamosújvárra leendő áthelyezését és teljes a reményünk, hogy az apostoli szentszék, apostoli királyunk, Magyarhon kormányja, Erdély lelkes püspöke saját hatáskörükben közre fognak működni, hogy a magyarhoni örmények eme óhaja teljesedésbe menjen, csak a rend „generale Capitulum“-ját hassa át a felhozott indokok meggyőző ereje — a miben nem kétkedünk.

Szamosújvár, 1905. okt. 19.

BÁRÁNY LUKÁCS
plébános.

Koporsó-szentelés.

Ha örmény házba gyász kopogtatott,
Szép ősz szokás vár rád, boldog halott;
A papság tart koporsó-szentelést
Egy nappal még a temetés előtt.

Ennél tán meghatóbb mi sem lehet,
Mikor megszentelik nyughelyedet,
Szentelt vízzel, tömjénnel áldva meg
Kis hajlokod, mely sírba száll veled.

Imák között vetik meg ágyadat,
Hogy békén alhasd végső álmodat,
Zsoltár hangjára fektetnek bele . . .
Fizért hogy vigasztal legyünk tele!

ARARÁTI.

A MAGYAROK EREDETE ÉS ŐSLAKA.

Irtta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Tizenegyedik közlemény.)

5. Fejezet. A nádorispán vagy udvarispán.

Ha felütöm Mangold Lajosnak „A magyarok története“ czimű munkáját, úgy a 19. lapon ezt olvasom: „István király a külföldi udvarok példájára fényes királyi udvarral vette magát körül és több udvari méltóságot alkotott. Első volt ezek között az udvar-ispán vagy nádor-ispán (comes palatii), ki az igazságszolgáltatás dolgában segédje, idővel mint legfelsőbb bíró, a királynak helyettese lett.“ (A nádorispáni vagy röviden a nádori méltóság fennállott 1848-ig; most ennek a miniszterelnöki állás felel meg).

És e nagy méltóság a magyar királyság első századaiban örményekkel töltetett be. Örmény volt az első nádor-ispán és nem egy-két örmény volt utódai között, kik a „király helyettesét“ ezen fényes állásban követték. De talán kérdi a szives olvasó azt, hogy honnan tudom én ezt, mivel bizonyítom be állításomat?

Bebizonyítom a nagy méltóságot, a kiváló állást jelölő szóval, az „ispán“ szóval, mely tudvalevőleg eredeti örmény szó. Ugyanis az „Örmény akadémiai szótár“ I. rész, 864. lapon (első hasáb, 6. szó) ezt olvassuk *βουραν* (isávár) *δηλιότης*, agaso, *βουραν* (isbán). Az örmény isbán (más helyütt megmaradt a *b* változatlanul, mint pl. *báni* méltóság) szóból csinált a magyar *ispán* és a német *Gespann* szót. Az *ispán* szónak első jelentése: agazo, lovász, lovászmester: bizonyára az első nádor-ispán, mielőtt ezen nagy méltóságra kiválasztatott volna, a királynak lovászmestere volt. De az örmény *ispán* szónak második jelentése: útitárs, latinul *comes* (*cum*: val, vel és *eo*: megyek latin szavakból). A „comes“ szóról Márton József (Lexicon trilingve, Latino-Hungarico-Germanicum, I. rész, 523 lap) ezt mondja: „5) Udvari főember a császároknál, ein Minister, einer von der Hofstaat des Kaisers, 6) gróf, pl. comes provincialis: birtokos gróf, landgróf; comes limitaneus alias Marchio: markgróf (határgróf). Supremus comes scilicet comitatus (in Hungaria): főispán, ein Obergespann.“

6. Fejezet. A vármegye és várispán.

„Az ország területét István kir. vármegyékre osztotta (45 ilyen vármegye nevét ismerjük ebből az időből) s kormányzásukra várispánokat rendelt. A vármegyék területén fekvő kir. jószágok jobbágyai (várjobbágyok, vitézek, a király szolgálói) katonáskodni tartoztak a király seregében s ellátásukra a várnép művelte királyi jószágok termésének egy része szolgált. A vármegyék jövedelmének másik része a kir. kincstárt, harmadik része a várispánt illette.“ (Sebestyén Gyula, A magyar nemzet története a mohácsi vészig. Budapest, 1900. 30 lap).

A vármegyék élére állított várispánok között is, kiknek nevében szintén megvan az örmény isbán szó, nem egy-két örmény volt . . . A várispán később a főispán és helyettesse alispán nevezetet nyert.

HARMADIK SZAKASZ.

A MAGYAROK VÉRROKONAI ¹⁾ ÉS ROKONAI. ²⁾

I. Czikkely. Az eddig ismert vérrokonok.

1. Fejezet. Hány vérrokont ismerünk eddigelé?

. . . Előbb azt hitték még a tudósok is, hogy a magyar nyelv eredeti, önálló nyelv; azonban a múlt század második felében Hunfalvy és Budenz adatokkal mutatták ki azt, hogy a magyar rokonságban áll a finnugor nyelvekkel. Később a tudós Vámbéry bebizonyította

¹⁾ Consanguineus, a, um: vérrokon, durch Blut verwandt; consanguinitas, atis: vérrokonság, die Blutverwandschaft. (Márton József, Lexicon trilingve, I. rész, 611. lap).

²⁾ Affinis, e: határos vele, angränzend, benachbart; 2. sógor-ságban levő, verschwägert; 3. atyafi, verwandt; 4. részes, benne részesülő, theilhaftig, theilnemend. Affinitas: határos szomszédság, die Gränznachbarschaft; 2. atyafiság, sógorság, die Verwandtschaft, Schwägerschaft; 3. trop. összekötetés, hasonlatosság, der Zusammenhang, die Ähnlichkeit. (Márton József, Lexicon trilingve, I. rész, 611. lap).

azt, hogy rokonság létezik a magyar és török-tatár nyelvek között. Végre Bálint Gábor még egy harmadik rokonságról is tesz említést. Erről a hármaskörű rokonságról egy író a „Magyarország“ egyik számában (1902. vasárnap, jan. 5. „A magyarok eredete“ cím alatt ezeket mondja:

„A magyar nemzet eredetének, őshazájának és rokonságának kérdésével már régóta foglalkoznak nyelvészeink és történészeink a nélkül, hogy a probléma megfejtésében minden irányban kielégítő eredményt tudtak volna elérni. Ennek az elsőrendű kérdésnek a tanulmányozásában a nyelvtudomány legfőképpen két irányban haladt, s bárha az elért eredmények egymásnak ellentmondanak, mégsem igyekeztek más utakon valószínűbb eredményeket érni el. Az egyik irány megalapítója Hunfalvy Pál, a másiké Vámbéry Ármin. Tudósaink csaknem kivétel nélkül e két férfi nevére elnevezett iskolák valamelyikéhez csatlakoztak.

Az első iskola fölfogása szerint a magyar nyelv mind grammatikai alkotása, mind pedig szókincese tekintetében finn-ugor eredetű. Ezek a népek hosszú időn keresztül együtt laktak az Uralhegység két lejtőjén és közös nyelvet is beszéltek. Török eredetű szavaink az őshazából való kiköltözés után a délre lakó műveltebb (?) török népek hatása alatt kerültek nyelvünkbe. ¹⁾

A másik iskola szerint a magyar nyelv egy török és egy még nem ismert ugor nyelvjárás keveredéséből keletkezett, erre vall nemcsak szókincsünk, hanem alaktanunk is. A szókinces legjava része a török nyelvjárásból való, a faji típus meg éppen a törökkel közös.

Az eredmény tehát az, hogy a magyar nyelv az ural-altáji (turáni) nyelvcsaládhoz tartozik és pedig vagy a finn-ugor vagy a török-tatár nyelvcsoporthoz. Az első csoport híveit finnistáknak, a másik csoport tagjait turcizistáknak nevezik.

Ez a két felfogás ellentmondást nem tűrő határozottsággal dominál minden irányban s már annyira megcsontosodott, hogy szinte dogmává lett és maga a közönség is az iskolai könyvek nyomán ez irányok egyikének vagy

¹⁾ L. ezen munka 2-8. lapjait. Sz. K.

másikának ad hitelt. Ismeretes, hogy a nagy turáni nyelvcsaládhoz még más nyelvek is tartoznak. Ezek tanulmányozására mindeddig elég gondot nem fordítottak, pedig csak az összes idetartozó nyelvek megismerése után lehet a prolema helyes megoldását várni.

Bálint Gábor a híres orientalista, nyelvész és utazó, a kolozsvári egyetem tudós tanára, hosszú időn át folytatott buzgó tanulmányai és gazdag nyelvismerete alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a Kaukázusban élt s részben még most is ott lakó adigha-kabard nép nyelve, mely szintén a turáni nyelvcsaládhoz tartozik, a magyarral nemcsak hogy rokon, hanem hogy a magyar nyelv sok jelensége e nyelv ismerete nélkül nem is fejthető meg. Már régebben megírta kabard nyelvtanát és kabardmagyar szótárát, most pedig „A honfoglalás revíziója, vagyis a hunn, székely, magyar, besenye, kun kérdés tisztázása (Revisio historiae occupationis Hungariae.)“ czimen új könyvet adott ki, melyben szembeszáll a magyarok eredetére vonatkozó s fent vázolt uralkodó nézettekkel és „a honfoglalás elsőrendű okmányai és történeti kútfői“ tanulmányozása alapján a magyar és kabard nyelv szoros összefüggését és rokonságának okait vizsgálja s így a honfoglalás hiányos történetéhez új oldalról nagybecsű adatokat nyújt.“

2. Fejezet. Miért nem jártak Ázsiában magyar nyelv-rokonok után?

Erre a nagyon is fontos kérdésre elég őszintén megfelel Veress Ignác, midőn ezeket mondja:

Ezelőtt 25 esztendővel én is hozzáfogtam a japán és kínai nyelvtanuláshoz. De sajnós, abban a Hunfalvy-Budenz korszakban még nem volt szabad Ázsiában magyar nyelv-rokonok után járni. S a ki akkor ezt merte, az buzditásra nem talált s támogatásra még kevésbé számíthatott. A mult század egész második felében magyar nyelv-rokonság ügyében Hunfalvy és Budenz voltak fegfőbb tekintélyeink. Hunfalvy féltékenyen örködött, hogy a finn rokonság határán túl senki se

lépjen. Budenz e határt kiterjesztette még az osztják, votják, cseremis, zürjén és szamojédek földjére. Ezekkel még mind Európában maradtunk s így lettünk Hunfalvy kivánsága szerint ős európai honosok, európai autoktonok. Minden egyéb hagyomány szerintök csak mese volt. S ha mert valaki kínai nyelrokonságról beszélni, mint Podhorszky Lajos, Hunfalvynak különben jó barátja, azt mint vakmerőt letorkolták; s a ki japán nyelvrokonságról álmodozott, azt Hunfalvy a bolondok házába küldte. 1887-ben Hunfalvynak egy kínai tudóstól Sanghájból eredő kínai nyelven irt levelet mutattam meg, melyet Faragó Qdön közvetítésével egy szintén kínai nyelven irt levelemre kaptam. S mikor Hunfalvy azt hallotta tőlem, hogy a kínai meg japán nyelveket a magyarok és húnok ős története kutatásának kedvéért üzöm, kinevetett és örültnék nevezett. Csak e — különben jeles — tudósok kimulta után volt szabad ázsiai nyelvekre is pislantani.

Első, a ki még Hunfalvy-Budenz életében a jeget megtörte, Vambéry volt, török-tatár rokonsági elméletével. Azoknak halála után könnyű volt Munkácsynak mongol-magyar rokonságot hirdetni, könnyű volt Kunos Ignácznak Siratori dr. japán tudóst bevezetni a magyar tudományos Akadémiába, a ki ma saját hazájában is fennen hirdeti a japán-magyar nyelrokonságot. Különben e rokonságunkról a külföldön rég tudnak. Megállapította ezt már a 40-es években Schott V. Berlinben. Ugyanezt bizonyította 1856-ban Boller a bécsi tudományos Akadémia kiadványaiban. S ugyanezt tette a a 70-es években a francia Rosny és az angol Edkins.

Az ázsia nyelvek ismeretére törekvő tudósok, a mint én tapasztaltam, kétféle módon valósítják meg e törekvésüket: kiutaznak a helyszínére, mint K. Csoma, Bálint Gábor, az angol Morrison, a francia Remusat s a lipcei Gabelentz, vagy otthon maradnak s könyvekből sajátítják el a nyelvismereteket“.

(„Budapesti Hírlap“. 1904. febr. 6. 37. szám).

II. Czikkely. A felfedezett vérrokonok.

1. Fejezet. Örmény vérrokonság.

Én még Hunfaly-Budenzék korszakában jártam (gondolatban*) „Ázsiában magyar nyelvrokonok után“ . . . És mertem ezt tenni, miután nem vártam „buzditást“ senkitől; nem, mert már fiatal tanár-koromban nagyfokú buzgalom volt bennem. . . . S habár „csak a mondott — különben jeles — tudósok kimulta után volt szabad ázsiai nyelvekre is pislantani,“ én mégis vettem magamnak bátorságot és nemcsak „pislantottam“ az örmény nyelvre, de sőt azt alaposan tanulmányoztam is. (A hazai örmény nyelvet, mely egyik anyanyelvem, — már kis gyermek koromban beszéltem folyékonyan). Tanulmányom eredményét ime most teszem közzé.

Ezen nagy kedvvel folytatott sikeres tanulmányom arról győzött meg engemet, hogy az örmény közeli rokona: vérrokona a magyarnak. És ezt a nevezetes igazságot be is bizonyítottam munkám eddig már közölt részében földrajzi (Lebedia, Etelköz), történelmi (vérszerződés, kettős kereszt, nemzeti színek . . .), nyelvi (*σαβαροισφαλοι*) négy néptörzs és négy törzsfő ([vajda] neve) adatokkal. De van még elég számos nyelvtani és igen sok nyelvi adatom, melyek szintén arról tanuskodnak, hogy a magyart az örménynyel vérrokonsági kapocs köti össze. A nyelvi és nyelvtani adatokat munkám következő szakaszában („Negyedik szakasz“), hol a magyar nyelvről és ennek alkotó elemeiről fogok szólni, — sorolom fel.

2. Fejezet. Görög-latin vérrokonság.

Az Etelközben letelepedett basiliusok nagy része görög volt; a kisebb rész azonban római eredettel dicsekedett és latinul beszélt. Ez az oka annak, hogy az örményekkel sűrű házasságokat kötött basiliusoktól eredt magyar népa szülőknek nemcsak szellemi és testi tulajdonságait örökölte, hanem

*) Szándéksom — ha a jó Isten megsegít — valósággal is elmenni Ázsiába. Sz. K.

nyelvébe: a magyar nyelvbe is felvett elég görög, latin és örmény elemet, szóképzőt és nyelvtani adatot.

Itt még nem kell megfelejtkeznünk arról sem, mit a történelem mond, hogy az örmények gyakran érintkeztek görögökkel (Xenophon, Nagy-Sándor, a Seleucidák, görög császárok) és rómaiakkal (Ábgár örmény királynak a római senatushoz intézett levele; Lucullus, Mithridatesi háborúk; Antonius, Pompeius . . .). De maguk a magyarok is érintkezésbe jöttek görög császárokkal (a kelet-római császárság területén: Bölcs Leo, Bíborban született Konstantin), kiknek számtalan alattvalói ugyan többféle nyelven beszéltek; de azért a hivatalos használatban a roppant nagy birodalom nyelvét (leggyakrabban a görögöt, de nem ritkán a latint is) használták. . . .

Ezek szerint, valamint a sok örmény szó, úgy az elég számos görög, de különösen latin elem, adat is még a honfoglalás előtt mondhatni, hogy a magyar nép születése idejében került a magyar nyelvbe . . . S így nem tartozunk többé igaznak elismerni azt a soha be nem bizonyított állítást, hogy a magyar nyelvben található latin szókra a téritő olasz papok tanították volna a magyart. Nem tartozunk többé igaznak elismerni ezt a tarthatatlan állítást, annál inkább nem; mert most már a mondott állításnak éppen ellenkezője van bebizonyítva, t. i. az, hogy az olasz papság már a magyarok bejövetele előtt igen keveset és rosszul beszélt — latinúl. Már pedig azt mi, a kik egész életünket tanítással és tanúlással töltöttük, — tudjuk legjobban, hogy, ha a tanító-mester, valamiben gyenge (keveset ért valamely tárgyhoz), akkor ugyanabból a tárgyból a tanítvány még kevesebb eredményt mutat fel. A magyar — az állítólagos tanítvány — még az első Árpádházi királyok idejében is sokkal jobban beszélt latinúl, mint az olasz papság; tehát nem az olasz papoktól tanulta a latin szót a magyar. Az megtörtént már, hogy egy-egy kiváló tanítvány önszorgalmából többre vitte, némely tárgyban, mint tanító-mestere („discipulus supra magistrum“); de ez az összes tanítványokkal még soha sem történt meg, mivel a magyar

nép (= az összes tanítványok) jobban tudott latinúl, mint az a néhány olasz pap (= állítólagos tanítók): következik, hogy a magyar a latint nem az olasz papoktól, hanem a legjobb tanító-mestertől, az élettől tanulta s magával hozta kívülről az új otthonba: Magyarországba. . . .

MÁSODIK OSZTÁLY. A MAGYAROK ROKONAI.

I. Czikkely. A skythák.

1. Fejezet. A skytha elnevezés.

Az újan felmerült, saját neveikről nem ismert népek jelölésére a latinok és görögök ezeket a kitételeket használták: Scythae, Scythica gens, Σκυθικόν ἔθνος. A görögök műveltségi felsőbbségök érzetében, nemzeti büszkeségöknél fogva minden nem-görög népet lenéztek és barbárnak neveztek. (Lukácsi Kr., A magyarok őselei, II. rész, 6 lap).

2. Fejezet. A celto-skythák vagy nomád népek.

A görögök Strabo tanusítása szerint, az éjszaki népeket általában scytháknak és celto-scytháknak neveztek. „Veteres Graecorum Scriptores universas gentes Septentrionales Scytharum et Celto-Scytharum nomine affecerunt.“¹⁾

Éjszak és éjszaki népek nevezete alatt azonban a görögöknél korántsem kell a mai magas éjszakot és annak népeit érteni; mert az általuk ismert világ éjszaki határai ily magasra soha sem hatottak. Szélső éjszak, örökös tél és fagy miatt lakhatlan, ismeretlen föld volt szerintök mind, mi csak Tracián felül, vagy az Ister balpartján feküdt. (Herodot, L. 5.)

Európa és Ázsia ama roppant terjedelmű része, mely az Alpeseken túl: a Dunán, a Fekete- és Káspitengeren felül esik és ezen utóbbinak keleti oldalán le Indiáig terjed Scythiának neveztetett s európai és ázsiai, kül- és bel-mausi Scythiára oszlott. (Ptolem. Cosmographiae, L. 5.).

¹⁾ Strabo, De situ orbis, l. 1.

A leírt Scythiát lakta számos különféle fajú és eredetű nép, valamennyien azon egy és közös scytha nevezet alatt fogtaltattak és ismertettek. „De priscorum Graecorum sententia hoc dico, quod notae versus Septemtrionem gentes uno prius nomine vel Scythae, vel nomades — ut ab Homero — appellantur.“ (Strabo, L. 1.).

A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS FŐFELÜGYELŐSÉGE.

Az Örmény Múzeum-Egyesülethez a főfelügyelőség 889 szám alatt a következő iratot intézte.

Tekintetes elnökség!

A szamosújvári Örmény Múzeum ügyének állása felől szeptember 24-én kelt jelentését tudomásul véve, az egyesületnek fontos kulturális céljai megvalósítása terén eddig elért eredményei felett örömmel adok kifejezést, különös elismeréssel adózva az egyesület vezetőinek ez ügyben kifejtett fáradozásaiért és úgy a városnak, mint Szongott Kristóf múzeumi igazgató úrnak a múzeum elhelyezése érdekében hozott áldozataikért.

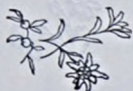
A mi az évi régészeti segílyt illeti, a felhozott indokok alapján annak a szamosújvári római castrum feltárására való felhasználásához ezennel hozzájárulok.

Az ásatások eredménye felől annak idején a leletek lajstromát és a számadásokat magában foglaló jelentés lesz a főfelügyelőséghez intézendő.

Az alapszabályok ügyében már megtettük felterjesztésünket a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, azoknak a többi fennálló egyesületek alapszabályaihoz hasonló alakban leendő feldolgozását hozva javaslatba, s az ebbeli feladat megkönnyítésére a helyi

viszonyok figyelembe vételével megfelelő mintát bocsátva rendelkezésre. Az egyesületnek e minta alapján kidolgozandó alapszabályai bemutatásuk után akadály nélkül megfogják nyerni a magas kormány jóváhagyását. Hivatalos tisztelettel Budapest, 1905. október hó 17-én.

SZALAY IMRE
h. országos főfelügyelő.

ÖRMÉNY TÉMÁK AZ ORIENTALISTÁK HAMBURGI KONGRESSZUSÁN.

DR. HERRMANN ANTALTÓL.

V.

Arakélián H. Az örmények összeköttetéseiről a nyugattal a középkorban és azután. E hosszabb értekezésről Louis Bréhier referált az V. szakosztályban, mutatványok felolvasása mellett. A kivonat a VIII. osztály iratai között jelent meg.

Az örmények még a kereszténység előtt élénk kereskedelmi és műveltségi érintkezésben voltak Görögországgal, Rómával és a kelet nevezetes országaival. A görögökkel való összeköttetésök igen jelentékeny volt a IV. században, midőn a görög műveltségnek nagy hatása volt a klasszikus örmény nyelvre és irodalomra. Ez az érintkezés és az, hogy az örmény volt az egyedüli keresztény nép Előázsiában, körülvéve a mazdeizmus és iszlám követőitől, az örményekre irányította a perzsák betöréseit, a kiket az arabok, a szeldsukok, a mongolok és a törökök követtek. Századokon át az örménység védte a kereszténységet és feltartoztatta a bizanci birodalom bukását

Az örmény birodalom bukása után sem szűnt meg az örmények érintkezése Olaszországgal és Bizanccal. Prokopius VI. századbéli görög történetíró szerint Örmény-

ország fővárosa, Tuin, a világkereskedelem egyik közép-pontja volt és közvetítőül szolgált nyugot és kelet közt. Ezen összeköttetések igen jelentékenyek voltak a XI. század vége felé, a ciliciai örmény királyság alakulásakor és egész a XVII. századig tartottak, különösen Velence, Genova, Róma és Szicília irányában. Az örmények terjesztették el keleten a római jogot és a könyvnyomtatást.

A XVI. és XVII. században s a XVIII. század első felében Nagy-Örményország és Perzsia örményei szinte kizárólag uralkodtak a világ-piaczon, mint főközvetítők nyugot és kelet közt. Tevékenységük kiterjedt Amszterdántól Kantonig, Moszkvától Szingapurig, Lengyelországtól és Moldovától egész az indiai szigettengerig, sőt Abessziniáig és Afrika belsejeig. Az ő hajóik és karavánjaik járták az összes tengereket és kontinenseket. Az afgánoknak Perzsiába való betörése következtében a keletkezett zavarok s a perzsa birodalom bukása, s az örmények üldözése után véget vetettek a nagy virágzás e korszakának s az örmények szegénységbe és ismeretlenségbe süllyedtek.

A XVIII. század végén utolsó kísérletet tettek, hogy felújítsák a nyugattal való művelődési és politikai összeköttetéseiket. 1701-ben Mèchithár örmény szerzetes Konstantinápolyban szerzetet alapított egyenesen arra a célra, hogy terjessze a műveltséget az ázsiai örmények közt. Ugyanakkor az örmény nemzet vezetői és főpapjai azt tervezték, hogy felszabadítsák Armeniát a perzsák és törökök elviselhetetlen igája alól; és keresztény birodalmat alapítanak az európai fejedelmek és a római pápa segítségével. János Vilmos rajnai választó fejedelem, az osztrák császár és Nagy Frigyes pártolták ez eszmét, de sajnos, még sem lehetett azt megvalósítani.

Összefoglalás. Az örmények voltak az ó-kortól az újkorig a főközvetítők nyugot és kelet közt, még pedig nemcsak a kereskedelem, hanem az eszmék, a szokások, az ismeretek és a művészetek terén is. Ezzel nagy szolgálatot tettek Európa anyagi és erkölcsi érdekeinek. 1500 éven át nagy üldözéseket szenvedtek, és egyedül tartották fenn a kereszténységet Előázsiaiában.

Thumb Albert elismeri az előadó által felvetett problémák fontosságát és kiemeli, hogy ezeknek szempontjából is szükséges volna az örmény nyelvbeli görög kölcsönszók tüzetes vizsgálása.

Árakélián fejtegetései közismert tényeket foglaltak össze. Ez a tárgy olyan világos, hogy fölöslegessé tesz minden megjegyzést. Legfeljebb még tanulságot lehetett volna venni a multból a jövőre és reámutatni az örmények közvetítő hivatására a jelenben is. Ezt azonban alig lehetett volna megtenni a jelenlegi politikai helyzet érintése nélkül. A politika pedig szigorúan ki van zárva az orientálisták kongresszusaiból. Tudósok nemzetközi gyűlésén ez nem is lehet másképen.

Minket azonban semmi sem akadályoz annak a konstatálásában, hogy az örményeknek az a világtörténelmi hivatása, hogy nyugot és kelet közt közvetítsenek, legkevésbé sincs még befejezve. Ez volna egyik fontos feladata a magyar örményeknek is. Ők volnának arra hivatva, hogy minden tekintetben előmunkásai legyenek annak a történelmi missziónak, mely e tekintetben vár hazánkra és nemzetünkre. A magyarok századokon át hasonló feladatot teljesítettek nyugot végén, mint az örmények kelet elején. És ha eddig megvédelmeztük a nyugoti civilizációt és a kereszténységet kelet ellen, most az lehet a teendők, hogy összekapcsoljuk keletet nyugottal. — Erre kell nevelnünk és előkészítenünk örményeinket!

Ezzel beszámoltam a hamburgi kongresszus örmény témáiról. Azóta a nyugoti tudománynak sok érdekes és fontos örmény tárgyú dolgozata halmozódott fel nálam. Ezekből majd szemelgetek az „Armenia“-ban való ismerettség céljából.

OSTEUROPÄISCHE UND OSTASIATISCHE
STREIFZÜGE.

„Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts.“ Ezt a czimet viseli Marquart J. Lipcsében 1903-ban megjelent 36 koronáért megszerezhető érdekes műve, melyet a Budapesti Szemle szeptemberi száma ismertet s megjegyzi, hogy a könyvhez külön-külön latin, görög, örmény, szir, zsidó és arabs betűrendes névmutató van mellékelve. — De lássuk mit mond maga a kritikus:

„A szerző hol egyetért Vámbéry Árminnal és gróf Kúun Gézával, hol polemizál velök. — A szerző szerint a magyarok nem törökök, hanem ugorok.

A Σαβαροὶ ἄσχαλοι név körül folyó vitát illetőleg szerzőnk Vámbéry-nak ad igazat, hogy Persis alatt nem a tulajdonképeni Iránt kell értenünk, hanem az ettől függő tartományokat, és egyszersmind egyetért Thúry Józseffel, ki szerint a szávarti ászfáli néptörzs nem más, mint az örmény krónikásoknál említett „fekete fiúk“ (Sávarti=sev-artik=„Schwarzen Söhne“). — Szerzőnk idézi Thúry cikkét a Századokban (XXXI. 317. és 391.); a cikket magát azonban nem olvasta el, hanem csak abból a kivonatból ismeri, melyet Pecz Vilmos közölt belőle a Byzantinische Zeitschrift-ben. — Marquart szerint az illető passzusból teljesen világos az, hogy Bíborban-született Konstantin császár arabs-perzsa forrásokból vette azt át.

Közöl egyszersmind más helyen egy disszertációt a név etymológiájáról, melyet illetőleg magára a könyvre kell utalnom az érdeklődő olvasót.“

Az 558 oldalra terjedő mű körülbelül a 830—940 közti korszakot öleli fel és magyar vonatkozású.

M. GY.

AZ ÖRMÉNY MÚZEUM.

A szamosújvári örmény múzeum fejlődésében két nevezetes esemény történt a napokban. Az egyik a szamosújvári római castellum ásatása, mely a rómaiak daciai életének nevezetes helyét és emlékét tárja a tudomány számára és néhány heti munkával máris jelentős eredményt ért el.

Az örmény múzeum alapszabályszerű és természetes kötelességet teljesít, midőn a hazai örménység metropolisának az örmények betelepülése előtti történetét kutatja. Az erdélyi római tábor-erődök közt (Alsóilosva, Sebeváralfa, Vecel, Mikeháza, Sóvárada stb.) a szamosújvári már azért is előkelő helyet foglal el, mert egy virágzó város mellett van. A castellum területe a városé; ez az ásatás jogát a Szolnok-Doboka megyei régészeti társaságra ruházta volt, mely itt ásatott is, de most az ujonnan keletkezett örmény múzeumnak engedte át ebbeli jogát. A telek bérlője, Esztegar Tódor szíves áldozatkészséggel megengedte az ásatást, mely október 2-án meg is kezdődött. Az eredményekről a napi sajtó már adott hírt, a „Szamosújvári Közlöny“ okt. 8-iki száma pedig részletes tudósítást közölt.

A második jelentős mozzanat a rég felterjesztett alapszabályok visszaérkezése. Az eredeti alapszabálytervezetben csak a legszükségesebb meghatározásokat formulázták volt lehető röviden, azzal a szándékkal, hogy a helyzet sajátosságából és a tapasztalás tanulságaiból leszűrt ügyrenddel egészítik ki majd az alapelveket. A belügyminiszterium azonban, a kultuszminiszteriummal és a muzeumok és könyvtárak orsz. felügyelőségével egyetértve, egészen alapos és részletes s a múzeumi igazgatás és kezelés s az egyesületi élet minden dolgára kiterjedő, kimerítően kiterjeszkedő alapszabány tervezetet készítettett, szervesen beiktatva az örmény jelleget kidomborító minden vonást és minden helyi vonatkozást; egyúttal az egész megye múzeumi és könyvtári ügyeit kifejezetten a szamosújvári örmény muzeum hatáskörébe utalta. A három legfőbb illetékes tényező egyértelműleg

formulázott ez alapszabályok tökéletesen megfelelnek a kezdeményezők intenczióinak és teljesen alkalmasak a kitűzött speciális nagy célok elérésére.

Az új tervezetet az örmény múzeum felügyelő bizottsága okt. 1-én tartott értekezletén tárgyalta és három jelentéktelen módosítással elfogadta.

Az alapszabályok végleges megállapítása céljából okt. 2-án renkívüli közgyűlést hivatott össze. Ezen Tódorfi Lukács polgármester, ügyvivő alelnök, mint elnök első sorban melegen üdvözölte az EKE. képviselőit, Merza Gyulát és Kovács Gézát. Köszönetet mondott azért az állandó és hathatós támogatásért, melyben az EKE. az örmény muzeumot részesíti.

Az elnök továbbá jelentést tett a múzeum céljára engedélyezett 1100 korona államsegélyről és a római castellum ásatásának folyamatáról és arról, hogy az örmény múzeum igazgatósága már átvette a régi gimnáziumban a múzeum céljára átengedett termet és megrendelte a szekrényeket, úgy, hogy kilátás van arra, hogy a múzeum legközelebb már megnyitható lesz.

Merza Gyula egyesületi alelnök előterjesztette az országos főfelügyelőség által készített új alapszabály tervezetet s azt a felügyelő bizottság által javasolt lényegtelen módosításokkal elfogadásra ajánlotta. A közgyűlés egyhangúlag elfogadta az új alapszabályokat és az azt készítő három forumnak köszönetet szavazott.

Végre elfogadta Bárány Lukács plébánosnak, a felügyelő bizottság elnökének indítványát, mely szerint a közgyűlés határozatából kérjük meg gróf Zichy Jenőt, hogy ajánldékozza az örmény múzeumnak, sok örmény vonatkozást tartalmazó nagybecsű műveinek egy-egy példányát.

Örömmel registráljuk e tényeket, melyek alkalmasok arra, hogy fejlesszék az „Örmény Múzeum“ nagyfontosságú intézményét... és ezzel a nemzeti kultúra ügyét.

AZ ÁSATÁS LEGBECSESEBB TÁRGYA.

Nemsokára részletesen is fogunk szólani azon bő eredményről, szép sikerről, mely — Isten segítségével — koszorúzza a szamosújvári római castellum területén folyó ásatási munkánkat. . . Most csak a legbecsesebb tárgyról akarunk szólani. Előbb azonban megszólaltatom a történelmet:

„Marcus Aurelius (császár) idejében három tartományt találunk Dacia területén: Dacia Porolissensis (a mai Erdély éjszak-nyugoti része), Dacia Apulensis (a mai Gyulafehérvár vidéke) és Dacia Malvensis. Ez utóbbinak fekvése ismeretlen. A három tartomány egy helytartó kormányzósága alatt állott. (Mika Sándor, Világtörténet, Ókor, Budapest, 1902, 175 lap).

*

Mindkét tartományt (Felső- és Alsó-Pannonia) egy-egy consuli rangú helytartó kormányozta. (Mika Sándor, Világtörténet, Ókor, 174 lap).

*

T. Aelius Hadrianus császár (117—138 Kr. után) trónját adoptált fiára Antoninusra hagyta.

*

Antoninus Pius (138—161). Kormányzása emlékére a boldogságban élő nép érmekeket* veretett, melyek a császár jóságát és bőkezűségét magasztalták. Méltó utóda

Marcus Aurelius Antoninus (161—180). Legfontosabb háborúja az volt, melyet a marcomannokkal és a quadokkal viselt. (Szölgyémi János. Az ókor története, Budapest, 1902, 148—149 lap).

*

Hadrianus a rómaiak magyarországi összes hódításait (tehát Pannoniát is) jeles hadvezére Marcius Turbo kormányára bízta. A császár ismételten meglátogatta ezt a területet és a hálás Sarmisegethusa, Aquincum stb.

*) Ezekből az érmekből ásatás közben mi is kaptunk egy példányt.

emlékköveket állított tiszteletére. (Dr. Márki Sándor, Egyetemes történelem, Ókor, Budapest, 1902, 181 lap).

*

Ezen szükséges történelmi adatok előre bocsátása után térjünk át az ásatás legbecselesebb tárgyára.

Kaptunk egy dacitkőből faragott feliratos emlékkövet, mely 65 cm. magas és 60 cm. hosszú. Ugy látszik, hogy ez az emlékkő eredetileg négyzet volt; de a jobb- és baloldaltól mintegy 5 cm. letörött. Ezen a kövön a jól olvasható felirat hat sorból áll. A betűk veres festékekkel vannak kifestve. A fölötte érdekes felirat következő:

I. HADRIANI. FII.
ARTHICI · NEPO
RONTE POS·T· A
NTONINUS AUG.
·POTEST. VI. COS·
M II PANNONI.

A harmadik sor elején a „RONTE“ a törés miatt megfejthetlen; de valószínű, hogy a honor szónak távolító-esete (ablativus), melyből elől eltört a HO, és a nore helyett — betűáttétellel* — véste a vésnök ezt a két szótagot RONTE. Kiegészítve lesz tehát a felirat:

I(MPERATORIS) HADRIANI FI(LI)
(P)ARTHICI. NEPO(S)
(HO)NORE POS(VI) T. A
NTONINUS AVG.
POTESTATE VI. CO(N)S(VLIS)
M(ALVENSIS) II. PANNONI(CA ALA).

Magyarúl ez a felirat értelme:

Hadrián császár parthusnak (nevezett) fiának (fia), az unoka: Antoninus császár állította a consuli (rangú helytartó) tisztségének VI. évében. a pannoniai (lovasság) második szárnyának Malva (nevű castrum területén).

*) A betűáttételt még most is használja a magyar (kanál, kalán). De használták azt a legrégebb időkben is (Urartu = Arartu, Arart, Ararat).

Itt még a következőket jegyzem meg:

A Parthus-nak nevezett fiú, ki fogadott fia volt Hadriánnak, Antoninus Pius; az unoka pedig, ki Antoninus Pius-nak volt fogadott fia és a ki felvette volt apjának Antoninusnak nevét is, Marcus Aurelius Antoninus volt. A szóban levő emlékkövet tehát Marcus Aurelius Antoninus, ki járt ezen a földterületen, állította. És ha Marcus Aurelius Antoninus járt itten, akkor nagy valószínűséggel állithatom azt is, hogy vagy csak átvonult ezen a földterületen, a „fulminatrix legio“ (lásd az „Armenia“ 1905. évi okt. havában megjelent füzetének 299. lapját), vagy itt állomásozott. . . És ha itt állomásozott, akkor azok a csontmaradványok, melyeket most ásunk ki, örmény csontok.

Vége, ha itt tartozkodott — a szóban levő emlékkö tanuskodása szerint — a „Malvensis II. Pannonica ala“: akkor a szamosújvári római castrumnak „Malva“ volt a neve, tartománya pedig, melynek „fekvése ismeretlen“ volt, „Dacia Malvensis“ nevet viselt.

Íme, milyen nevezetes dologokról beszél ez a becses kö, mely 1826 évig szóltanul hevert a császár taposta földnek gyomrában!

—— SZONGOTT KRISTÓF.

ÖRMÉNYEK ÉS TATÁROK.

Napok óta ismét szörnyű mézszárlások hirtelen érkezik a Kaukázusból. Felfegyverkezett tatárbandák járnak be Baku vidékét, a kaukázus többi részét, öldöklők és gyilkolják az örményeket, felégetik falvaikat és mindenben az orosz kormány segítségükre van nekik. Hivatalosan Szent-Péterváron tagadják ugyan, hogy részük volna a kaukázusi zavargások előidézésében, de bizonyos, hogy mindabba ami a Kaukázusban történik, a szent-pétervári kormány keze belejátszik.

Pedig eredetileg a viszony, a mely az orosz kormány és az örmények közt fennállott, egészen más természetű volt. Ósrégi idők óta a Kaukázusban békés egyetértésben éltek egymás mellett a legkülönbözőbb népfajok, a melyek közt a vezető szerepet mindig az örmények és tatárok játszották. Az örmények, mint Petzholdt tanár, a Ka-

ukázus egyik legalaposabb ismerője írja, fizikai tekintetben közel állanak a mingréliaiakhoz, imeretekhez és a Kaukázus legszebb népfajaihoz, de szellemi tekintetben valamennyit sokszorosán felülmulják. Nem harcziasak, inkább a kereskedelem és a békés civilizatorius munka terén tűnnek ki, de mégis jó katonák. A legutóbbi események mutatják, hogy ha arra kerül a sor kétségbeesett elszántsággal tudják jogait védelmezni.

A kaukázusi tatárok szintén nem hasonlítanak azokhoz a vad hordákhoz, a melyek a Kaszpitavon túl elterülő végtelen rónákat kóborolják be. Legnagyobbbrészt megtelepedve földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak. Ez a foglalkozás természetesen magával hozza, hogy harcziasabb természetűek a városban élő örményeknél, a kikkel szemben az orosz kormány őket akarta felhasználni.

Oroszország 1770-ben tette be először lábát a Kaukázusba, ettől fogva véres harczokat vivott a tatárok ellen, a kik nem akartak az idegen hódító előtt meghajolni. Hatvan év lefolyása alatt azonban Oroszországnak sikerült uralmát a Kaukázusban biztosítani, de ezt legnagyobbbrészből az örmények közreműködésének köszönhette. Mindig az örmények voltak ugyanis Oroszország előőrsei a mohamedánokkal szemben és válságos pillanatokban az örmények biztosították itt Oroszország hatalmát. A keresztény örmények ugyanis, a kiket Oroszország szabadított a török hatalom alól, mindig hálásak voltak ezért. Az örmény gregoriánus-egyház az orthodox egyházhoz elég közel áll és az örmények mindig azt tartották, hogy ők közelebb állnak a keresztény oroszokhoz, mint a Kaukázus muzulmán népeihez és ők voltak az orosz hatalom támaszai.

Az orosz kormány felismerte ezen helyzet fölényeit, megértette, hogy itt a vallás képezi a hűség legfontosabb elemét és minden módon kedvezett az örmények vallásos tömörülésének. Kitüntetésekben részesítette az örmény egyháznak Ecsmiádzinban székelő fejét, a katolikoszt. A katolikosz orosz alattvaló és az ő révén az orosz kor-

mánynak óriási befolyása van még a birodalom határain kívül élő örményekre is. Hogy ezt a befolyást megtartsa, Oroszország hosszú időközön át pártfogolta az örmények vallási kiváltságait s mindennemű szabadságokban részesítette őket. Az örmény forradalmi bizottságok hosszú időn át nem is Orosz-, hanem Törökország ellen dolgoztak és céljuk az egész örmény népnek orosz fenhatóság alatt való egyesítése volt.

Ez a viszony 1902-ben változott meg. Az orosz kormány akkor úgy érezte, hogy uralma a Kaukázusban feltétlenül biztos és idejénvalónak látta, hogy az örmények kiváltságainak, a melyeket különben is csak politikai szempontból tűrt, véget vessen. A kormány egymásután konfiskálni kezdte az örmény egyházi javakat.

Eljárásának betetőzéseül pedig 1903. június 12-én kiadta az örmény egyház szervezetéről szóló ukázt. Ez az ukáz véget vetett az örmény egyház önállóságának, a katolikosz elvesztette addigi kiváltságos állását és Örményország minden tekintetben orosz igazgatás alá került. Hiába látogatta meg a katolikosz két ízben is Szent-Pétervárt, hiába könyörgött két ízben is a csárnál, mindig süket fülekre talált. Az elkeseredett örmények végre fölkelésben törtek ki az orosz kormány önkénykedéseivel szemben. Az orosz kormány ekkor a tatárokat fegyverezte fel az örmények ellen. A tatároknak nem volt ugyan semmi különös okuk, hogy az örményeket megtámadják, de bosszantotta őket az a sok kiváltság, a melyben az orosz kormány részesítette azokat és örültek, hogy a gyűlölt örményeken némiképen elégtételt vehetnek. Ekkor következtek be, a múlt év júliusában a bakui rémnapok, a bombamerényletek és a pusztítások. Azóta lángban áll az egész Kaukázus és mindig csak ideig-óráig lehet a forradalom tüzét lokalizálni. Két hét óta ismét újult erővel tört ki a forradalom, a melynek befejezésére csak két mód van: vagy vérbe fojtja az orosz kormány az örmény mozgalmat úgy, a hogy Lengyelországgal tette, vagy meghagyja az örményeket szabadságaik birtokában, melyet tőlük el akart rabolni. („Magyarország.“)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Herczegi vendég a bécsi örmény kolostorban. A keleti tudományok páratlanul sikeres művelői és különösen az örmény irodalom szakavatott ápolói az örmény katolikus világ nagyhirú és nagytekintetű szerzetesrendjének: a mechitháristák kongregációjának tagjai. Ennek a kiváló szerzetnek Európában 2 kolostora van, u. m. Velence mellett Szt.-Lázár szigetén és Bécsben. A kivétel nélkül egyházdoktoroktól (vártábéd) álló rend élén főapát áll, ki úgy Bécsben, mint Velenczében érseki czimet visel; ezeket fölkeresik uralkodók, főnemesek, tudósok, armenisták és orientálisták s különösen örmények, de más utasok is nagy számmal. A bécsi rendházat, melynek élén most dr. *Thorun* Tádé áll, legutóbb egy vérbeli örmény herceg látogatta meg *Argutinsky Dolgorukoff* B. herceg személyében, ki nemcsak mint az orosz-örmény főnemesség egyik vezető egyénisége és kaukázusi nagybirtokos, de mint kiválóan örmény érzületű, széles műveltségű és vallásos férfiú is kimagaslik az átlag-emberek közül. A bécsi zárda nagyértékű szellemi kincseinek szakszerű megtekintése után a herceg a főapát meghívására a rend Bécs melletti nyaralójába is ellátogatott. Mauerben fekszik nagy gyümölcsös közepette és tejjgazdagsággal kapcsolatban az egyszerű, de árnyas fáktól körülvevett nyaraló, hol a főapát teljes díszben, méltósága jelvényével várta és fogadta a herceg kitüntető látogatását. A 38 éves herceg bámulatos tájékozottságra valló ismereteinek egész tárházát csillogtatta az oszonnához ülő 7 tagú társaság előtt, melynek soraiban *Merza* Gyula, az „Erdély“ szerkesztője is jelen volt, kinek, mint az Örmény Múzeum-Egyesület alelnökének a herceg nagyobb összeget adott át az „Örmény Múzeum“ javára s egyúttal *Merza* kérésére megígérte, hogy jövő évben Szamosújvárt meg fogja látogatni. Most az Örmény Múzeum-Egyesület elnöksége magyar és örmény nyelven írott szép köszönő iratot küldött a hercegnek, kinek nagy része van abban, a kaukázusi főnemesség élén, hogy a lefoglalt örmény egyházi vagyont a csár visszaadta és hogy az örmény iskolákat Oroszországban újra megnyitották. („Magyar Állam“).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A román sajtó és az örmények. A román sajtó gyakran irogat örmény dolgokról. A Bukarestben megjelenő lapok közül a legelterjedtebb az „Universul“, melynek egyik szerkesztője Mesdudseán Vártán nevű örmény, ki a napokban nyert Románia királyától nemcsak érdemrendet, de sőt lovagi fokozatot. Mesdudseán még azután is, hogy az „Universul“ szerkesztőségébe lépett, nem feledkezett meg arról, hogy lapja útján adjon tudomást a román közönségnek örmény dolgokról. Az emigráció ideje alatt Várná-ba ment, hol két társával együtt előbb az „Irávunkh“ (Igazság), azután

a „Sárzsum“ című örmény lapot alapítják. Azonban Mesdudseán ott hagyja két társát... és Romániába megy és belép az „Univer-sul“ szerkesztőségébe. Mesdudseán még sokat tehet a romániai örmények érdekében....

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A Kath. Egyesületek Közvetítő Irodája. A Gyürky Ödön dr. vezetése alatt álló irodát a kath. közönség figyelmébe ajánjuk. Az iroda minden gazdasági szükségletet közvetít a legjutányosabban, tetemes kedvezményeket juttatva a megrendelőknek. Ezenkívül a falusi nép terményeinek eladását is szívesen közvetíti, miáltal a nép elkerülheti azt, hogy munkájának eredményét a vidéken potom ármon vesztgesse el. Az iroda: Budapest, IV. Molnáru-tca 19 sz. I. em. alatt van.

Külföldi érdeklődés hústermelésünk iránt. A világ húspiacczain mutatkozó rendkívüli viszonyok, úgy látszik, nem csappantották meg a vállalkozási kedvet. Bár köztudomású, hogy nálunk a tavalyi takarmányhiány következtében a vágóállat megfogyott és megdrá-gult, a külföldi vállalkozás mégis figyelemre méltatja a magyar hústermékeket. Így — mint a Bud. Lev. értesül — a híres chicagoi Armour cég megbizottja már hosszabb idő óta Magyaror-szágon tartózkodik és az európai kontinentális tőke részéről is történnek puhatolódzások.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Gumésián János végrendelete. Ezen nemzetszerető örmény 10.000 ozmán-aranyat (230.000 korona) érő konstantinápolyi ingatlan vagyonát hön szeretett nemzetének hagyományozta. A nagy összeg évi jövedelme (23.000 korona) nevelési és jótékony célra fordítatik... (És itt kérдем, hogy követjük-e mi is a szép példát és szerzeményünkből hagyományozunk-e jelentékeny összegeket hazai jótékony célra? Szerk.)

A smirnai „Ársálujsz“ (Hajnal) című örmény lap, mely a török-örmények első örmény lapja volt, — szerkesztőjének Báltházárián Lukácsnak (ki járt itt Szamosújvártt is), neje Regina írónő kevéssel ezelőtt meghalt. Férje halála után több ideig maga Regina (Thákuli) úrnő szerkesztette a lapot; de utóbbi időben az Ársálujsz egészen megszűnt és a derék Báltházárián eszes neje félrevonulva az írói pályától, magános életet folytatott Tordelióban....

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA“ könyvnyomdája.

== SZAMOSUJVÁRI HIRADÓ. ==

— Csak közismeret dolgot mondok el, midőn állítom, hogy Uhlyárik Albin fegyintézeti igazgató úr egyike e polgárzat leghasznosabb, legmunkásabb tagjainak. Azt, hogy milyen rend, csín, tisztaság uralkodik benn a fegyintézetben, minő mintaszzerű ott a vezetés, igazgatás, azt csak látni lehet, de leírni nem lehet. Azonban igazgatói terhes teendői mellett családfői kötelességeit sem hanyagolja el. Ezeken kívül nincs e városban üdvös mozgalom, melynek vagy élére ne állana, vagy abban tevékeny részt ne venne! Ma ott van a városi közgyűlésen, már más nap érdeklődéssel nézi azokat az értékes tárgyakat, melyeket a fegyencmunka hoz ki a föld gyomrából, a római praetorium falai mellől. Ma végig hallgatja az „Örmény Múzeum-Egyesület“ közgyűlésének változatos tárgysorozatát és holnap már a székely társaság gyűlésén van jelen. Tavasszal kezdeményező lépéseket tett a közfürdő létesítése tárgyában! A nyáron pedig a fegyintézet udvarában ártézi kútat kezdett furatni: itt a furó már lement a márga testébe több mint 90 méternyi mélységre. . . Nem mondom én azt, hogy adjon Isten több Uhlyárik Albint e városnak, hanem csak arra kérem a jó Eget, hogy ezt az egyet tartsa meg; mert akkor lesz jó ivóvíze és szükséges közfürdője e városnak!

— Polgári leány-iskolánk igazgatói állására a vallás- és közoktatásügyi miniszter Zöld Sándort nevezte ki Baróthról. Az új igazgató nemcsak kiváló tanerő, hanem társadalmi derék ember is, ki alig foglalta el szép állását, már is meleg érdeklődést tanusít városi intézményeink iránt. Ez a szerencsés kinevezés nyereség az iskolára és haszon polgárzatunkra nézve.

— K a p a t á n Márton örmény kath. áldozár, ez a jó pap és kiváló egyházi szónok, ki nem egyszer ment ki már a római castrum területére, hol már hetek óta foly az ásatási munkálat, egyik látogatása alkalmával négy koronát adott át Orosz Endre múzeumi örnek, az ásatás szakszerű, szerencsés vezetőjének, hogy azzal a munkálkodó szorgalmas fegyenczek számára oszonnát vétesse. Midőn ezt a jólelkű figyelmet nyilvánosságra hozzuk, kedves barátunknak, az „Örmény Múzeum“ nevében szíves köszönetet mond múzeumunk igazgatója.

— Bartalis Miklós fegyintézeti ev. ref. lelkész, folyó évi október havában megvált állásától, melyben 35 évet oly lelkiismeretes pontossággal töltött el — és nyugalomba ment. Mielőtt a fegyintézethez kinevezték, a városban az ev. ref. egyház papja volt — néhány évig. Hívei szerették az ékes szavú papot. De Bartalis Miklóst nemcsak hívei szerették: tisztelte, becsülte őt e városban — mondhatni — majdnem mindenki felekezeti különbség nélkül; mert felekezeti dolgokba nem elegyedett és mások vallási meggyőződését mindig tiszteletben tartotta. Azonban

nemcsak Isten és egyháza iránt tartozó kötelességeinek tett eleget; társadalmi téren is jó szolgálatokat tett édes hazánknak. Mint jó hazafi, mindig a legjobbak táborához csatlakozott. Még most is füleinkben cseng az a hazafias, eszmegazdag, szép beszéd, melylyel néhai Gajzágó Salamont, városunk felejthetetlen országgyűlési képviselőjét üdvözlölte... De sokszor hallottuk Bartalipot beszélni értelmesen, néha kedélyesen a fehér asztal mellett is... Adjon Isten Bartalis Miklósnak egészséget, hogy megérdemelt nyugalmi állapotában is különböző téren még sok szolgálatot tehesen édes hazánknak.

— A Szamosvölgyi vasút igazgatósága a szamosújvári állomás kis-szerű épületét lebontatta és helyébe sokkal tágasabb, czélszerűbb és csinosabb épületet építtetett a nyáron. Az épület már elkészült és át van adva a használatnak. Pár nap mulva bele költözik új lakásába az előzékeny, figyelmes, értelmes állomási főnök: Várad i Lajos is. Szolgáljon a főnök úr az új épületben is a köznek a régi jó kedvvel; mert akkor Isten megtartja jó egészségét, kedélyét — még sokáig!

— Múzeumunk az alább irt személyektől a következő tárgyakat kapta ajándékba: Gajzágó Ferencz szeretett volt járásbírónk (Kolozsvár) adott egy jó karban levő régi asztalt; Florián Jakab kereskedő egy ostyasütőt és Anyegdsi Gergely árvaházi felügyelő: egy dälauzi alá való porcelán tányért, egy diszitő-tárgyat, (mely faldisz gyanánt szolgál; egyik lapja tükör és a másik oldal szines üveg-darabokból van kirakva) és egy selyemvarrottast, melyen balról ez a két betű: C. V. (Czetz Veronika), a közepen újra C. V. és alatta: 8. May. 1805. van kivarrva. Papp Miklós körjegyző (Apahida) egy ara.votivá-t (fogadalmi oltárt). Fogadják az adományozók adományaikért a Múzeum köszönetét.

— A szamosújvári „Mükedvelő Társulat“ az állandó színház alapja javára okt. 29-én a városi szinteremben előadta Lukácsi Sándor Kó s z a J u t k a című népszínművét. Szereplő személyek voltak: Kondor Tamás, falusi bíró (Bodor Sándor), Turi Gábor kovácmester (Gönczy Mihály), Marczy fia (ifj. Uhlyárik Albin), Figura Jancsi gazdaember (Haraga Gerő), Erzsi felesége (Bóné Anna), Golyvás Tamás esküdt ember (Begidsán Gerő), Kó s z a J u t k a, árvaleány (Áján Mariska), Bogárdiné, szegény özvegy (Pakulár Ernőné), Borecs leánya (Szongott Erzsike), Hudlá Jano, drótostót (Voith Lajos), Pintes István, korcsmáros (Násztur Gerő), Árva Gyuri, szolgálégény (Merza Kristóf), Kincses Pista, futó-betyár (Csipkés Benedek), Kőváriné, Kondor gazdasszonya (Voith Gizella), Kisbíró (Kopár Marczy).

